

ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті розкрито необхідність формування та розвитку інформаційної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, що обґрунтовується стрімким сучасним інформаційним зростанням та актуальністю підготовки соціальних працівників як осередку контролювання соціально-психологічного стабільного життя незахищених верств населення.

Ключові слова: вразливі категорії населення; інформаційна компетентність; конкурентоспроможний фахівець; соціальна робота; університет.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни України, процес інтеграції світової спільноти, розширення сфери застосування інформаційно-комунікаційних технологій зумовили необхідність модернізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

У зв'язку з підвищенням вимог підготовки фахівців до швидкого сприйняття та опрацювання великого масиву інформації, виникла необхідність орієнтації сучасної освіти на забезпечення інформаційно компетентного випускника університету. Саме тому актуальності набуває і проблема формування інформаційної компетентності фахівців із соціальної роботи, діяльність яких визначається реконструюванням сфери соціальних послуг, багатоаспектністю функцій та особливостями майбутньої професійної діяльності, основна частина якої характеризується взаємодією «людина – людина» через надання безпосередньої та посередницької соціальної допомоги, навчанням незахищених верств населення приймати самостійні рішення щодо власних проблем засобами інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень. Останніми роками науково-педагогічною громадськістю в Україні приділяється значна увага вивченню різних сторін інформаційної компетентності у формуванні майбутнього фахівця (В. Бондар, В. Бутенко, С. Гончаренко, О. Глузман, М. Євтух, О. Мещанінов, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Поліщук, О. Сухомлинська). Наукові дослідження присвячено також проблемам вивчення інформаційних технологій у навчальному процесі вищої школи (А. Верлань, Р. Гуревич, М. Кадемія, В. Кухаренко, В. Олійник). На етапі переходу до інформаційного суспільства проблема інформаційної компетентності та компетентнісного підходу в освіті розглядається вітчизняними та зарубіжними науковцями (Н. Баловсяк, В. Болотов, Н. Болюбаш, О. Зайцева, А. Кравцова, Н. Морзе, О. Овчарук, Л. Романишина, Г. Селевко, О. Спірін). Але не розглядалися як фактори впливу на формування інформаційної компетентності педагогічні умови такого процесу.

Завдання статті полягає в розкритті значення інформаційної компетентності сучасності, як основи формування в навчально-виховному процесі вищої школи, для майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні більш чітко окреслено особливість соціальної роботи як виду соціальної діяльності, що прямо або опосередковано охоплює практично всі сторони суспільного буття, тому соціальна робота є одним із засобів розвитку та вдосконалення людини й суспільства.

Особливість формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи визначається специфікою їхньої майбутньої професійної діяльності, тобто майбутній фахівець буде працювати з особливою категорією населення, а саме з тими, хто потребує його допомоги. Формування інформаційної компетентності у клієнтів соціального працівника, наприклад, людей з обмеженими можливостями надає змогу пристосовуватися до соціального середовища, взаємодіяти в ньому та брати активну участь у його розвитку. Знання та вміння у використанні таких інтерактивних Інтернет-технологій, як-от: відеоконференції, чати, *e-book* (електронні книги), *e-mail*, *mms*, *Skype*, *ooVoo* (публічний сервіс для організації відеоконференцій та миттєвого обміну повідомленнями в Інтернет), *LMS*-платформи, програмне забезпечення для слабозорих – відкривають широкі можливості серед населення для активної життєвої позиції, відсутності ізоляції від навколишнього середовища для всіх категорій населення. Тому формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи забезпечує не лише їхній власний професійний розвиток та самовдосконалення, але й сприяє особистісному та професійному зростанню інших людей, вирішенню низки питань для різної категорії населення, які звернуться до нього за допомогою.

Професія соціального працівника спрямована на соціальну спеціалізовану діяльність, об'єктивно необхідну для функціонування державних і громадських систем соціальної допомоги різним категоріям населення, для реалізації життєвих, потенційно закладених у кожній людині сил для самозабезпечення і саморозвитку [1].

Перед майбутнім соціальним працівником постає завдання не лише здобути необхідні знання, уміння та навички, але й передавати їх незахищеним верствам населення, людям, які звертаються до нього за допомогою. Іншими словами, майбутній фахівець повинен навчитися виконувати функцію педагога, забезпечити іншій людині можливість користуватися тими послугами, якими користуються всі інші, не бути ізольованою від нових вимог сучасності.

Основа діяльності соціального працівника полягає в доброзичливій, толерантній, емпатійній та позитивно налаштованій роботі з людьми, які звертаються за соціальною допомогою. У зв'язку з розвитком трансформаційних процесів суспільство втрачає здатність до доброзичливих взаємин між людьми, а в деяких випадках є негативно налаштованим та неприємним. Оскільки соціальні працівники у своїй професійній діяльності прямо пов'язані з людським фактором і основна робота спрямована на спілкування з людьми, то перед ними постає важливе завдання – сформувати та розвивати ціннісні орієнтації, що допоможуть їм у саморозвитку та професійному становленні [2].

Професійна діяльність соціального працівника знаходиться в колі найвідповідальніших та найризикованіших професій, оскільки його місія допомогти людині, яка потрапила в скрутну життєву ситуацію, та поліпшити якість її життя. Специфіка професії передбачає велику кількість ситуацій з високою емоційною насиченістю і комунікативною складністю міжособистісного спілкування, оскільки йдеться про найсумніші сторони людського життя: інвалідність, самотність, сирітство, немічність, беззахисність, хвороби, жорстокість та ін. – що, у свою чергу, вимагає від спеціаліста значного психоемоційного внеску до встановлення довірливих стосунків і уміння керувати емоційною напругою. Професія соціального працівника, яка передбачає довготривалі напружені контакти з іншими людьми, висуває жорсткі вимоги до психофізіологічних якостей спеціаліста-професіонала.

Соціальний працівник, який усвідомлено обрав власний фах, досягнув його суспільну значущість, власну місію і моральну сутність, успіх своєї роботи вбачає: в облагородженні світу людей, які з різних причин опинилися у складних життєвих обставинах; наповненні цього світу, як би це не було складно, позитивними емоціями; у відчутті власної необхідності суспільству. Така робота потребує не лише конкретних професійних знань, умінь використовувати продуктивні для кожної ситуації форми, методи, технології соціальної роботи, але й відповідних особистісних характеристик, що формуються на основі ціннісних

орієнтацій, без яких багатьом вона може здаватися рутинною, надто обтяжливою і замість користі приносити шкоду клієнтам і суспільству. З цієї точки зору особливо важливими є такі індивідуальні риси соціального працівника, як гуманістична спрямованість, особистісна і соціальна відповідальність, загострене почуття справедливості, власна гідність і повага до гідності іншої людини, терпимість, ввічливість, порядність, емпатійність (здатність співпереживати, співчувати), готовність зрозуміти клієнта і прийти йому на допомогу, уважність, старанність, щирість, комунікабельність, соціальна адаптованість [2].

Окрім особистих та професійних ціннісних орієнтацій, незмінним компонентом соціальної роботи також є цінності матеріальної культури суспільства як образне втілення менталітету нації та прагнення суспільства здійснити моральний, розумовий, екологічний, трудовий, економічний, естетичний та фізичний розвиток особистості; духовні цінності, що визначають соціальну активність і творчість у ставленні особистості до культури суспільства і до кожного її носія. Такими цінностями є свобода, братерство, праця, гуманність, солідарність, готовність особистості пожертвувати своїми благами заради благополуччя рідних, розквіту нації, що вважається критерієм соціальної вихованості особистості.

Фахівці з соціальної роботи повинні: мати здатність толерантного, ефективного спілкування як з окремими громадянами, так і з групами людей; об'єктивно оцінювати ефективність власної роботи та дієвість застосовуваних методів і методик; ефективно використовувати власні особисті риси та професійні навички для задоволення потреб клієнтів; аналізувати наявні можливості для задоволення потреб клієнта та вирішення складних соціальних проблем; використовувати профільні знання з психології для забезпечення належного спілкування з різними категоріями громадян; застосовувати нормативний та інструктивний матеріал з соціальних питань у практичній роботі; здатність використовувати інформаційні технології для обробки іншомовних професійно-орієнтованих джерел.

Окрім цього, у фахівців із соціальної роботи має бути: розуміння та сприйняття етичних норм поведінки стосовно інших людей, відповідно до природи; здатність учитися; здатність до критики й самокритики; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні мети та розвитку творчого потенціалу; турбота про якість виконуваної роботи; екологічна грамотність; уміння застосовувати знання основ соціальної роботи для представництва клієнтів та захисту їх інтересів; базові уявлення про основні цінності соціальної роботи: гуманізм, справедливість, конфіденційність, етичність, чесність; здатність до ділових комунікацій. Визначення інформаційної компетентності фахівців із соціальної роботи, у тому числі магістрантів, представлено схематично на рис. 1.

Рис. 1. Сутність інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи

Отже, інформаційна компетентність магістрантів соціальної роботи – це якість особистості, що виражається системоутворювальним комплексом спеціальних знань та умінь, достатніх для виконання складних професійних завдань та обов'язків інноваційного характеру, навичок, здібностей, ціннісних орієнтацій, досвіду, способів діяльності, набутих за допомогою традиційних та інноваційних засобів, і виражених у побутовій та майбутній професійній сфері магістрантів соціальної роботи з обов'язковим урахуванням людської ідентичності та індивідуальності.

Для досягнення високого рівня інформаційної компетентності необхідно застосовувати різноманітні форми, методи та засоби навчальної діяльності, і серед них ми виокремлюємо спеціальні методи. До складу спеціальних методів навчання входять: наукові конкурси, дистанційне навчання (тематичні форуми, конференції, дошки дискусій), тренінги, проекти, дайджест інформаційних джерел, навчальні програми.

Як зазначає С. Матвієнко, для розвитку творчих та інтелектуальних здібностей людини варто застосовувати дистанційне навчання, яке відкриває можливість вільного використання всіх освітніх ресурсів і програм [3]. Методична система дистанційного вивчення реалізується на основі однієї з уже існуючих систем-оболонки для дистанційного навчання, що базується на застосуванні Інтернет-технологій – системі дистанційного навчання Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване середовище дистанційного навчання). Ця система була спроектована з урахуванням досягнень сучасної педагогіки та адаптована до дистанційної форми навчання:

- у системі запропоновано новий тип взаємин викладача та студентів, оснований на педагогіці «соціального конструкціонізму». Зміна ролі викладача в процесі навчання супроводжується формуванням колективного дистанційного спілкування його та групи студентів. Це підвищує задоволення соціальних потреб при дистанційній формі навчання та сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів [4];

- система надає можливість студентам мати доступ до численних інноваційних засобів навчання, пов'язаних з технологією Інтернет: форуми, опитування, електронні практичні завдання, лабораторні роботи, дослідження, семінари, журнали, дошки дискусій – дозволяє підключати різноманітні електронні ресурси,

що супроводжується активізацією пізнавальної діяльності студентів, оскільки сам комп'ютер та пов'язані з ним нові форми та засоби навчальної діяльності є зовнішнім мотиваційним фактором, який буде сприяти цьому;

- колективні тренінги, що проводяться за розробленими сценаріями семінарів та сприяють засвоєнню теоретичного матеріалу курсу;

- системи практичних, лабораторних та контрольних робіт, розроблених для кожного модуля. Лабораторні роботи є однією із найважливіших форм самостійної роботи студентів, які сприяють формуванню практичних умінь та навичок користування програмними продуктами, вивчення яких входить до курсу інформаційних технологій вищої школи. Виконання завдань контрольної роботи показує рівень засвоєння теоретичного матеріалу модуля та сформованості практичних умінь і навичок;

- система тестування, яке проводиться після вивчення матеріалу кожного модуля та після вивчення всіх модулів курсу. Підготовка до тестів проводиться шляхом тренінгу в умовах самостійної роботи студента з модульним підручником – самостійного тестового тренінгу;

- розвивальний тренінг (участь у колективних семінарських заняттях, форумах, написання рефератів, проблемних статей). Студенти також мають можливість користуватися та брати участь у створенні глосарію;

- контроль знань (виконання контрольної роботи, контрольний тест за модулем, контрольний тест з курсу, іспит) [5].

Наявність у системі Інтернет-орієнтованих ресурсів значно впливає на активізацію пізнавальної діяльності студентів та дозволяє організувати дистанційне спілкування студентів групи та викладача. Такий ресурс, як чат забезпечує місце для дискусій на дошці оголошень і є дуже ефективним шляхом обговорення питань у реальному часі (*in live-time*). Студенти можуть увійти до кімнати чату перед заняттям, є можливість проглянути минулі сесії чату. На дошці оголошень можна створити форум для обговорення різноманітних тем занять.

М. Головань та Н. Боллобаш відзначають, що одним із ключових методів формування інформаційної компетентності є метод проектів. Метод проектів – це сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють розв'язати ту або іншу проблему в

результати самостійних дій студента з обов'язковою презентацією отриманих результатів. Метод полягає в стимулюванні інтересу студентів до певних проблем, розв'язання яких передбачає володіння певним обсягом знань, умінь і навичок. Через проектну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або низки задач, можна показати практичне застосування набутих знань. Іншими словами, метод проектів реалізує баланс між академічними знаннями і прагматичними вміннями за умови дотримання відповідного їх співвідношення залежно від етапу навчання [1].

Є. Полат та М. Головань зазначають, що метод проектів надає можливості для: формування дослідницьких умінь збирати необхідну інформацію, висувати гіпотезу, робити висновки й умовиводи, використовувати для роботи нові інформаційні технології; розвитку самостійного мислення і діяльності, системного підходу в самоорганізації, груповій взаємодії; підвищення мотивації навчання та самонавчання – актуалізації незатребуваних знань і стимуляції набуття нових знань; формування особистісних рис студентів (взаєморозуміння, взаємоповаги, відповідальності); організації творчої діяльності студентів; структурування знань шляхом встановлення міжпредметних зв'язків; вироблення навичок ефективного використання комп'ютера у своїй подальшій професійній діяльності; формування проектної культури (знань і умінь визначення потреб і можливостей діяльності при виконанні проекту, вибір оптимальної ідеї та її дослідження, планування, організації і виконання роботи з реалізації проекту, оцінки і його презентації) [5].

Аналіз можливостей та цілей методу проектів дає підстави стверджувати, що це один з найбільш ефективних методів опанування інформаційних технологій, оскільки: використання конкретних проектів

прискорює процес набуття студентами практичних навичок розв'язання реальних задач; метод ґрунтується на використанні внутрішньої мотивації студентів; за допомогою цього методу можна організувати наскрізну діяльність, що пронизує весь інформаційний курс [5]. Важливим у розвитку інформаційної компетентності є мотивація студентів соціальної роботи до написання та реалізації соціальних проектів, які передбачають позитивні зміни в конкретних соціальних проблемах. Студенти вчать працювати згруповано, розподіляти між собою обов'язки, бути відповідальними за власний внесок у проектну частину, проводять пошукову діяльність можливих донорів на отримання грантів та набувають активності, творчості й самостійності при їх реалізації.

Більш складними методами занять для магістрантів соціальної роботи є творчі, які базуються на двох попередніх та тісно взаємодіють один з одним. До *творчих методів занять* ми відносимо проблемні статті, портфоліо (рис. 2).

Продуктивним методом розвитку творчого рівня формування інформаційної компетентності є підготовка проблемної статті. Такий метод роботи навчальної діяльності студентів передбачає розвиток таких умінь, як синтез, аналіз, порівняння, дедукція, індукція тощо. Складання проблемної статті передбачає використання великої кількості наукового матеріалу, відслідковування міждисциплінарних зв'язків конкретного тематичного напрямку, змугу розділяти та компонувати матеріал, викладати його в чіткій послідовності, актуальності та системності. Використання інтелектуальних ресурсів студента та часу для складання такої статті, за дотримання вимог та зважаючи на очікувані результати, дозволяє широко сприяти розвитку творчого етапу формування інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи.

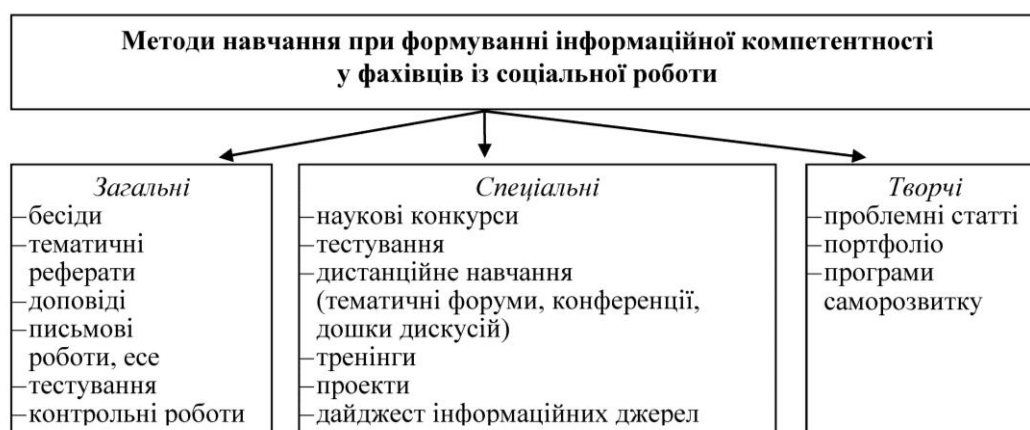

Рис. 2. Методи навчання, що застосовуються при формуванні інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи

За С. Гуляєвою та Т. Новіковою до творчого етапу формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців відносять також метод портфоліо, який на сьогодні викликає значну зацікавленість у багатьох дослідників. Портфоліо визначається як сучасна освітня технологія, в основі якої використовується метод аутентичного оцінювання результатів освітньої

діяльності. У свою чергу, аутентичне оцінювання розглядається як вид оцінювання, що застосовується перш за все в практико-орієнтованій діяльності і передбачає оцінювання сформованості умінь та навичок особистості в умовах положення її в ситуації, максимально наближеної до вимог життя [7].

У нашому дослідженні портфоліо виступає систематичним і спеціально організованим зібранням доказів, які слугують способом системної рефлексії результатів власної діяльності в процесі навчання. Доцільним є створення та використання двох типів портфоліо: в паперовому та електронному варіантах. Результативним є об'єднання в портфоліо трьох напрямів: робіт, відгуків на роботи, оцінок та відгуків на оцінки. Портфоліо виступає звітом за процес діяльності, який показує, як студент та викладач думає, аналізує, синтезує, це інструмент самоорганізації, самопізнання, саморозвитку і самопрезентації.

Важливим при забезпеченні цієї умови формування інформаційної компетентності, на нашу думку, є врахування того, що нові проблемні ситуації допомагають студентам під час їх розв'язання застосовувати відомі методи, але не використані при вирішенні конкретної задачі. Це дозволяє їм вчитися вирішувати незнайомі проблемні ситуації перевіреними методами, але адаптуючи їх до нових умов та враховуючи необхідні фактори. Більше того, нові проблемні ситуації стають передумовою появи нових методів вирішення, повноцінного використання власного творчого потенціалу.

Важливим є педагогічна умова системного використання електронних інформаційних джерел формування інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи. До системного використання електронних інформаційних джерел формування інформаційної компетентності магістрантів соціальної роботи ми відносимо: електронні бібліотеки, наукові центри, фонди; електронні словники, підручники; звукову, графічну інформацію; мультимедійні технології, LMS-середовище; мережу Інтернет.

Сучасне суспільство характеризується стрімкою зміною темпів життя, технологій, лавиноподібним зростанням інформації, ускладненням праці і соціальної діяльності, саме тому недостатньо дати

суму знань студентам, потрібно навчити їх орієнтуватися в потоці інформації, систематизувати і обирати потрібне. Необхідне вміння працювати з електронною інформацією та медіазасобами, ставити та вирішувати проблеми, що направлені на саморозвиток, творчість, допитливість та інші [6]. Традиційні методи навчання необхідно доповнювати інноваційними застосуваннями інформаційно-комунікаційних технологій.

В університетах Німеччини широко використовується он-лайн-зв'язок. Це дозволяє магістрантам швидко та якісно зв'язатися з потрібним викладачем у будь-який час дня та з будь-якого місця. Викладач в електронному режимі консультує щодо вивчення відповідної навчальної дисципліни, фахової літератури, дає домашні завдання та оцінює. Окрім того, кожна група магістрантів має налагоджене Інтернет-спілкування, за допомогою якого у визначені години проводиться спільне обговорення проблем, тем навчальних дисциплін і спільна робота при розробці проєктів. Викладачі і студенти України, порівняно з німецьким досвідом, ще недостатньо використовують засоби і технології, пов'язані із сучасними джерелами інформації, які є важливим чинником організації Болонського процесу: *on-line* ресурси, публікації в Інтернеті, електронні бібліотеки, Інтернет-форуми, TV-конференції, веб-сторінки інших вищих навчальних закладів, інформаційні агентства, бази даних у режимі *on-line* або на компактдисках [3].

Проведене дослідження не вичерпує проблему формування інформаційної компетентності у фахівців із соціальної роботи. Потребують подальшого дослідження питання організації навчального процесу магістрантів через формування їх організаційної культури, формування інформаційної культури, використання Інтернет-ресурсів для створення належного інформаційного середовища навчального закладу, що буде сприяти зростанню якості підготовки магістрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болюбаш Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами мережевих технологій : дис. кандидата пед. наук : 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Болюбаш Надія Миколаївна. – Ялта, 2011. – 290 с.
2. Васюта О. І. Професійне становлення фахівця із соціальної роботи / О. І. Васюта // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів. – 2010. – С. 122–125. (Серія «Педагогічні науки»)
3. Диагностика мотиваторов социально-психологической активности личности / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Манулов // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.
4. Методика для диагностики учебной мотивации студентов (А. А. Реан и В. Я. Якунин, модификация Н. Ц. Бадмаевой) / Н. Ц. Бадмаева // Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей : [монография]. – Улан-Удэ, 2004. – С. 151–154.
5. Садыкова О. И. Педагогические условия развития познавательной самостоятельности студентов технического вуза : дис. кандидата пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика» / Садыкова Оксана Ильисовна. – Тула, 2003. – 194 с.
6. Структура интересов : Методика Хенинга [Електронний ресурс] // Тренинг-центр Евгения Дейнеко. – Режим доступу : http://www.razvitie.com.ua/test/tests_pro_3.htm (29.10.2011).
7. Холл Н. Диагностика «Эмоционального интеллекта» / Н. Холл // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.

*Костева Т. Б.,
Черноморский государственный университет им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина*

ЗНАЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ САМОРАЗВИТИИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА ПО СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

В статье раскрыта необходимость формирования и развития информационной компетентности будущих специалистов по социальной работе, что обосновывается стремительным современным информационным ростом и актуальностью подготовки социальных работников как ячейки контроля социально-психологического стабильной жизни незащищенных слоев населения.

Ключевые слова: уязвимые категории населения; информационная компетентность; конкурентоспособный специалист; социальная работа; университет.

*Kostieva T.,
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine*

VALUE INFORMATION PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIAL WORK

The article deals with the need for the formation and development of information competence of professionals in social work, which is justified by the rapid growth of modern information and the relevance of training of social workers as a center of social and psychological control stable life vulnerable.

Keywords: vulnerable populations; information competence; competitive specialist social work; university.

Рецензенты: *Мещанинов О. П.*, д. пед. н., профессор;
Файчук О. Л., к. пед. н., в. о. доцента.

© Костева Т. Б., 2014

Дата надходження статті до редколегії 22.10.14 р.